

Podstata gotiky

NACHÁZÍME se na počátku rozpravy o škole benátské architektury, jež tvoří mezistupeň mezi byzantskými a gotickými formami; snáze ji však, domnívám se, pochopíme ve vztahu ke druhé z nich.

Abychom postihli směřování jednotlivých fází této proměny, musíme si nejprve utvořit obecnou představu o konečném výsledku. Víme již, že na začátku stála byzantská architektura, měli bychom však poznat i architekturu gotickou, k níž tato proměna vedla.

V následující kapitole se proto čtenáře pokusím seznámit se širokou, ale zároveň zcela určitou, podstatou gotické architektury, hodné toho jména. Nebudu proto hovořit pouze o gotice benátské, ale o gotice universální, neboť jedním z nejzajímavějších cílů našeho zkoumání bude určit, do jaké míry se benátská architektura tomuto obecnému či dokonalému typu gotiky přiblížila, a do jaké míry za ním zaostala nebo přijala cizí, nezávislé formy.

Jedná se o úkol velmi obtížný, neboť stavby z období gotiky se od sebe v mnohém liší a nezdá se u nich setkat se prvky, které bychom u jiných staveb za gotické vůbec nepovažovali. Nezbyvá nám tedy než hovořit o, smím-li to tak říci, větším či menším stupni gotičnosti. A právě povahu gotičnosti (charakteru, jenž, činí stavbu více či méně gotickou podle míry, v níž je přítomen) bych zde rád vymezil. Cítím při tom stejnou bezmoc, jako kdybych měl za úkol vysvětlit například podstatu červenosti, aniž bych směl ukázat na něco červeného, a měl po ruce pouze oranžové a fialové předměty; dejme tomu větvíčku vřesu a uschlý list dubu. Mohl bych tvrdit, že červenou získáme oddělením barvy, která je ve žluti listu i v modři vřesu rovnoměrně zastoupena. Takovéto abstraktní úvaze by ale rozuměl jen málokdo. Pochopit podobně abstraktní definici charakteru gotiky by bylo ještě těžší, neboť i gotiku tvoří bezpočet úzce provázaných idejí a spočívá toliko v jejich jednotě.

To znamená, že gotika není gotikou díky lomeným obloukům, klenutým střechám nebo opěrnému systému a groteskním sochám, ale díky živoucímu spojení těchto a mnoha dalších prvků, nebo alespoň některých z nich.

PODOTÝKÁM, že má definice si neklade za cíl nic víc, než analyzovat již existující představy čtenářů.

Každý máme určitou, často velmi konkrétní představu, co slovo gotika znamená, ale dobře vím, že jen málokdo ji dokáže jasně definovat. Jinak řečeno, mnozí v zásadě chápou, že Wesminsterské opatství je gotické a sv. Pavel není nebo že Štrasburská katedrála gotická je a St. Petr ne, a přitom přesně neví, čím první dvě stavby vynikají, a co druhým dvěma schází, a proto nedokážou bezpečně určit, zda a do jaké míry jsou Wesminster nebo Štrasburk dobrým příkladem gotického slohu. O to těžší je popsat slohově nevyhraněné stavby jako například St. James' Palace nebo Windsorský zámek a určit, kterých čistě gotických prvků se jim dostává a které jim schází. Věřím, že se jedná o poučné a přínosné zkoumání, a že oprášíme-li zašedlý, přízračný, fiálami zdobený obraz gotického ducha v nás, objevíme víc než pouhou kuriozitu a uvědomíme si, jak silně souzní s naším severským srdcem.

Pokud bych se snad v průběhu následujícího zkoumání od vžitých představ čtenářů přeci jen odchýlil a použil slovo gotický ve smyslu, který by mu nebyli ochotni přisoudit, nežádám, aby měnili svůj názor. Pouze je prosím, aby mou interpretaci pečlivě zvážili a přijali jako nutný předpoklad pro pochopení dalšího výkladu.

PODROBUJEME charakter gotiky analýze, jako když chemik zkoumá surový minerál skrytý pod nánosem mnoha cizích příměsí. I kdyby se nevyskytoval v čistém stavu a bylo jej možné získat či spatřit jen na krátký okamžik, přece má svou vlastní, zcela určitou podstatu, jakkoliv nejasná a neuchopitelná se nám zprvu může zdát. Povšimněme si, že chemik definuje minerál ze dvou odlišných hledisek. Sleduje znaky vnější: krystalickou strukturu, tvrdost, lesk, atd.; a vnitřní, například velikost a povahu atomů, z nichž se skládá. Jak zanedlouho uvidíme, své vnější formy a vnitřní prvky má i gotická architektura. Vnitřní prvky gotické architektury představují duchovní sklony stavitelů, jež zcela zřetelně vyjadřuje. Patří mezi ně představivost, láska k rozmanitosti a bohatosti & další podobné vlastnosti. Mezi vnější formy patří lomené oblouky, stropy s klenbou atd. Nedostává-li se slohu vnitřních prvků i vnějších forem, nelze jej označit za gotický: nestačí, že má Formu, nedostává-li se mu zároveň života a síly; nestačí, že má Sílu, schází-li mu forma. Proto nezbyvá, než postupně zkoumat vnitřní i vnější charakter ryzí gotické architektury a nejprve určit, co je jejím Duchovním Vyjádřením, a dále, jaká je její Materiální Forma.

Začněme Duchovní Silou či Výrazem. Jaké znaky si zamilovali gotičtí stavitelé a instinktivně je vyjadřovali ve svých dílech? Čím se lišili od ostatních?

VRAŤME se na okamžik k našemu chemikovi a povšimněme si, že definujeme-li minerál pomocí složení, zjistíme, že nevzniká díky jednotlivým látkám, ale až jejich spojení v určitém poměru. Například křídou netvoří uhlí, kyslík nebo vápno, ale jejich kombinace. Všechny tři látky nalezneme i v jiných předmětech a jen těžko budeme hledat křídou v uhlí nebo v kyslíku; a přece jsou ke vzniku křídou nezbytné.

Podobně je tomu i v případě rozličných duchovních znaků spoluutvářejících duši gotiky. Nejde o jednotlivé znaky, ale o jejich spojení v určitém poměru, a i když s nimi pracují i ostatní slohy, gotika bez nich, nebo alespoň bez jejich náhražky, není možná. V tom ostatně spočívá jediný podstatný rozdíl mezi stavbou minerálu a architektonického slohu. Odebereme-li jeden prvek z kamene, ztratí svou podobu a jednoduše přestane být tím či oním minerálem. Odebereme-li duchovní prvek z gotického slohu, stane se pouze o něco méně gotickým, neboť určitou míru gotičnosti, která s přidáním či odebráním dalších prvků stoupá a klesá, propůjčuje už spojení dvou nebo tří gotických prvků.